

فصل چهارم

عملکرد بخش صنعت از منظر
تحولات عملکرد رشته فعالیت های صنعتی

مقدمه

ارزیابی تحولات صنعت برحسب رشته فعالیت صنعتی می‌تواند در پیش‌بینی تحولات آتی بخش صنعت مؤثر واقع شود. برای آنکه بتوان به نحو مناسبی رویکرد آتی نگر نسبت به تحولات صنعتی را برآورده ساخت، شاخص‌های بهره‌برداری شده در این تحلیل می‌بایست برخوردار از ویژگی تأثیرگذاری آتی بر ارزش افزوده بخش صنعت باشند. براین اساس شاخص‌هایی نظیر مجوزهای تأسیس و پروانه‌های بهره‌برداری صادره و میزان سرمایه‌گذاری در این مجوزها و اشتغال‌زایی آنها مورد استفاده قرار گرفته است. در این فصل به بررسی ساختار صنعت و معدن به لحاظ تعداد مجوزهای صنعتی و معدنی و پروانه‌های بهره‌برداری، تولید و تجارت در رشته فعالیت‌های صنعتی پرداخته شده است.

بر اساس بررسی صورت گرفته مجوزهای صادره بیشتر مربوط به طرح‌هایی بوده که اشتغال‌زایی پایین داشته، عمدتاً سرمایه‌بر بوده و وابستگی وارداتی بالایی دارند. لذا پیش‌بینی موجود حاکی از تداوم چالش‌های موجود در ارتباط با اشتغال‌زایی در بخش صنعت می‌باشد. بر حسب جذابیت رشته فعالیت‌ها صنایع ماشین‌آلات دفتری و حسابداری بیشترین درصد رشد مجوزهای تأسیس صادره در سال ۱۳۹۴ را به خود اختصاص داده است. در مقابل صنایع کک و فراورده‌های آن و کانی‌های غیر فلزی بیشترین کاهش در مجوزهای تأسیس را نسبت به سال قبل داشته‌اند، که به صورت متوسط از اشتغال‌زایی بالاتری برخوردار هستند.

۱-۴- بررسی وضعیت ساختار صنعت

۱-۱-۴- ترکیب کارگاه‌های صنعتی

ترکیب بنگاه‌های صنعتی کشور از نظر تعداد بنگاه‌ها (با مقیاس‌های مختلف) و میزان اشتغال‌زایی صنعتی نشان می‌دهد ۸۸ هزار واحد صنعتی فعال در کشور وجود دارد که صنایع کوچک سهم ۹۲ درصدی از تعداد واحدهای صنعتی و سهم حدود ۴۴ درصدی را از اشتغال به خود اختصاص داده‌اند. آنچه که از ساختار صنعتی و ترکیب بنگاه‌های تولیدی کشور برمی‌آید این است که ترکیب ساختار صنعتی کشور بر عدم توانایی آن برای قرار گرفتن در بازارهای بزرگ صنعتی دلالت دارد. سیاست‌های اشتغال‌زایی معطوف به صنایع کوچک باشد، با این حال چنانچه هدف سیاستگذار افزایش تولید و رشد اقتصادی باشد سیاست‌های اقتصادی می‌بایست صنایع بزرگ را هدف‌گیری نماید.

جدول ۱-۴: ترکیب واحدهای تولیدی برحسب تعداد، ارزش افزوده و اشتغال‌زایی در سال ۱۳۹۴

ترکیب واحدهای تولیدی	تعداد (هزار واحد)	سهم از تعداد (درصد)	سهم از ارزش افزوده (درصد)	سهم از اشتغال (درصد)
صنایع کوچک (تا ۴۹ نفر)	۸۱	۹۲	۹	۴۳
صنایع متوسط (۵۰ تا ۹۹ نفر)	۴	۴,۵	۶	۱۲
صنایع بزرگ (بالای ۱۰۰ نفر کارکن)	۳	۳,۵	۸۵	۴۵
جمع کل	۸۸	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

ماخذ: دفتر آمار و فراوری داده‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت

همچنین، بررسی آمارهای جدول به وضوح مبین اهمیت بسیار پایین صنایع متوسط مقیاس (۵۰-۹۹ نفر) از سهم از تعداد، ارزش افزوده و اشتغال می‌باشد به عبارت دیگر میانه گمشده (صنایع متوسط) واقعیتی است که در بخش صنعتی کشور در سال ۱۳۹۴ به وضوح مشاهده می‌شود. این در حالی است که صنایع متوسط ظرفیت مهمی برای جابه‌جایی ساختار بازار به سمت افزایش تعداد بنگاه‌های بزرگ به شمار می‌رود.

۴-۱-۲. الگوی توزیعی مجوزهای صنعتی و معدنی

۴-۱-۲-۱. مجوزهای تأسیس صنعتی

جوازهای تأسیس صنعتی نشانگر تقاضای بالقوه سرمایه‌گذاری آتی و انگیزه‌های مثبت سرمایه‌گذاری می‌باشد. تعداد جواز تأسیس در سال ۱۳۹۴ معادل ۱۴ درصد نسبت به سال قبل کاهش داشته است. به عبارت دیگر تقاضای بالقوه برای سرمایه‌گذاری‌های ایجاد در این سال کاهش داشته است و در واقع در این سال انتظارات مثبت سرمایه‌گذاران نسبت به آینده اقتصاد نسبت به سال قبل از آن کاهش داشته است. بنابراین این کاهش نشان می‌دهد که انگیزه‌ها و انتظارات سرمایه‌گذاری از آینده اقتصادی مبهم و ضعیف است.

جدول ۴-۲. تعداد، سرمایه و اشتغال مجوزهای تأسیس

سال	تعداد	سرمایه مجوز* (میلیارد ریال)	اشتغال مجوز (نفر)	متوسط سرمایه هر مجوز (میلیارد ریال)	متوسط اشتغال مجوز (نفر)
۱۳۹۳	۱۸۶۶۶	۱۰۲۵۱۸۴	۴۳۲۶۶۳	۵۴,۹۲	۲۳,۲
۱۳۹۴	۱۶۰۱۰	۱۱۹۴۶۰۳	۳۸۲۷۷۳	۷۴,۶۲	۲۳,۹
درصد تغییرات	-۱۴,۲	۱۶,۵	-۱۱,۵	-	-

ماخذ: دفتر آمار و فراوری داده‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت

متوسط سرمایه مورد نیاز این مجوزها که نسبت به سال قبل رشد ۳۶ درصدی (از ۵۴,۹۲ میلیارد ریال به ۷۴,۶۲ میلیارد ریال) داشته است، نشانگر افزایش هزینه‌های مورد نیاز برای سرمایه‌گذاری است. عدم افزایش متوسط اشتغال مجوزها در برابر افزایش ۳۶ درصدی در هزینه‌های سرمایه‌گذاری مورد نیاز، شاهد دیگری بر این مدعاست. بیشترین رشد مجوزهای تأسیس صادره در سال ۱۳۹۴ مربوط به ماشین‌آلات دفتری با ۶۷,۹ درصد رشد بوده است. پوشاک، مبلمان، تولید انرژی و نهایتاً محصولات توتون و تنباکو در رتبه‌های بعدی قرار داشته‌اند. بر این اساس می‌توان تحلیل کرد انگیزه‌های

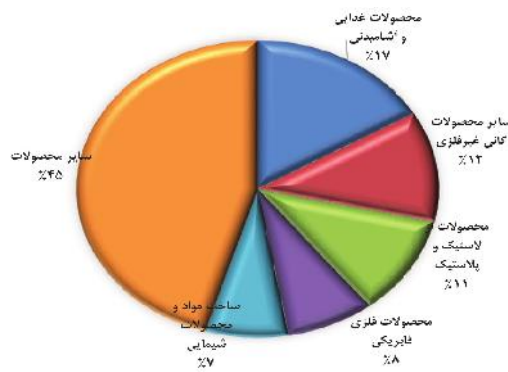
سرمایه‌گذاری بیشتر معطوف به فعالیت‌های زود بازده و مصرفی بوده و سرمایه‌گذاری زیربنایی در فعالیت‌های دانش بنیان در این مقوله جایی نداشته است. کاهش انگیزه‌های سرمایه‌گذاری در رشته فعالیت‌هایی همچون ساخت فلزات اساسی و کک و فرآورده‌های حاصل از نفت نیز تحت تأثیر کاهش قیمت جهانی این محصولات بوده که از سال قبل از آن آغاز شده است. در این خصوص مداخلات دولت در بازار این محصولات همچون قیمت‌گذاری، تعیین عوارض صادراتی، دریافت بهره مالکانه و حقوق دولتی معادن از عوامل دیگر کاهش سرمایه‌گذاری در این حوزه بوده است.

جدول ۴-۳. تعداد مجوزهای تأسیس و درصد تغییرات آن ۱۳۹۳-۹۴

درصد تغییرات	تعداد مجوزهای صادره		شرح فعالیت	شرح
	۱۳۹۴	۱۳۹۳		
۶۷,۹	۴۷	۲۸	ماشین‌الات دفتری و حسابداری	صنایع با بیشترین افزایش
۲۸,۳	۴۷۲	۳۶۸	پوشاک و عمل آوردن خز	
۱۱	۵۲۶	۴۷۴	مبلمان سایر مصنوعات	
۱۰,۴	۷۴	۶۷	تولید انرژی	
۹,۱	۱۲	۱۱	محصولات از توتون و تنباکو	
-۵۰	۹۸	۱۹۶	فعالیت‌های پشتیبانی و ...	صنایع با بیشترین کاهش
-۳۶,۵	۹۸۸	۱۵۵۶	سایر فعالیت‌های خدمات مهندسی	
-۳۴,۳	۵۶۶	۸۶۲	ساخت فلزات اساسی	
-۳۲,۵	۴۲۶	۶۳۱	باز یافت	
-۳۱,۵	۱۵۲	۲۲۲	کک و فرآورده‌های حاصل از نفت	

ماخذ: دفتر آمار و فراوری داده‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت

بیشترین کاهش رشد تعداد مجوزهای تأسیس مربوط به فعالیت های پشتیبان و ذخیره سازی در قالب سردخانه، انبار و سیلو (۵۰ درصد) می باشد که به نحوی نمایانگر انتظارات سرمایه گذاران از آینده بازار این رشته فعالیت و در واقع تداوم رکود صنعتی است. خدمات مهندسی (به جز امور کامپیوتر)، کک و فرآورده های حاصل از نفت و سپس فلزات و بازیافت در رتبه های بعدی مجوزهای تأسیس قرار دارند.

ماخذ: دفتر آمار و فراوری داده های وزارت صنعت، معدن و تجارت

نمودار ۴-۱. سهم رشته فعالیت های مختلف از تعداد جوازهای تأسیس در سال ۱۳۹۴

همچنین بالاترین سهم از تعداد کل مجوزهای تأسیس صادراتی مربوط به محصولات غذایی و آشامیدنی، رشته فعالیت های منبع محور شامل محصولات کانی غیر فلزی، محصولات از لاستیک و پلاستیک، محصولات فلزی فابریکی و محصولات شیمیایی بوده است که مجموعاً سهمی بالغ بر ۵۴٫۶ درصد را به خود اختصاص می دهد.

۴-۲-۱-۲. پروانه های بهره برداری

الف. تعداد مجوزها

بررسی پروانه های بهره برداری (نشانگر تقاضای بالفعل سرمایه گذاری) در سال ۱۳۹۴

نشان‌گر کاهش ۲٫۶ درصدی نسبت به سال قبل است. جدول (۴-۴) نشان می‌دهد که روند افزایش سرمایه هر مجوز توام با کاهش ظرفیت اشتغال‌زایی است. بخشی از این امر ناشی از رکود حاکم بر فعالیت‌های صنعتی باشد و بخش دیگر معطوف به ساختار روابط کار و کارفرما و معضلات حقوقی و سهمیه‌ای پیچیده‌ای است که فضای کسب و کار تولیدی را درگیر نموده است.

جدول ۴-۴. روند تعداد، سرمایه و اشتغال پروانه‌های بهره‌برداری ۱۳۹۳-۹۴

سال	تعداد	سرمایه (میلیارد ریال)		اشتغال (نفر)	
		متوسط هر مجوز	کل	متوسط هر مجوز	کل
۱۳۹۳	۵۲۴۸	۱۵۰۸۴۲	۲۸,۷۴	۸۲۸۱۷	۰,۵۵
۱۳۹۴	۵۱۰۹	۱۸۰۸۹۸	۳۵,۴۱	۷۸۸۳۳	۰,۴۴
درصد تغییرات	-۲,۶	۱۹,۹	-	-۴,۸	-

ماخذ: دفتر آمار و فراوری داده‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت

از منظر رشته فعالیت‌های صنعتی در سال ۱۳۹۴ بیشترین سرمایه‌گذاری‌های به بهره‌برداری رسیده مربوط به رشته فعالیت ماشین‌آلات دفتری با رشد ۱۷۱ درصدی بوده است.

جدول ۴-۵. تعداد مجوزهای بهره‌برداری و درصد تغییرات آن ۱۳۹۳-۹۴

شرح	شرح فعالیت	تعداد مجوزهای صادره		درصد تغییرات
		۱۳۹۴	۱۳۹۳	
صنایع با بیشترین افزایش	ماشین‌آلات دفتری و حسابداری	۱۹	۷	۱۷۱,۴
	محصولات از توتون و تنباکو	۵	۲	۱۵۰
	ابزار پزشکی اپتیکی دقیق ساعت	۱۰۲	۷۲	۴۱,۷
	دباغی چرم کیف چمدان کفش	۴۴	۳۴	۲۹,۴

شرح	شرح فعالیت	تعداد مجوزهای صادره		درصد تغییرات
		۱۳۹۴	۱۳۹۳	
	مبلمان سایر مصنوعات	۱۱۱	۸۶	۲۹,۱
صنایع با بیشترین کاهش	ماشین الات و دستگاه های برقی	۱۵۰	۱۷۸	-۱۵,۷
	فعالیت های پشتیبانی و کمکی ...	۴۸	۶۰	-۲۰
	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	۱۳۰	۱۶۳	-۲۰,۲
	رادیو تلوزیون و وسایل ارتباط	۲۰	۲۶	-۲۳,۱
	تولید انرژی (تولید برق)	۲	۵	-۶۰

ماخذ: دفتر آمار و فراوری داده های وزارت صنعت، معدن و تجارت

تولید انرژی با کاهش ۶۰ درصدی بیشترین افت تعداد مجوزهای بهره برداری را داشته است. روند مجوزهای تأسیس این رشته فعالیت طی سال های قبل روندی کاهشی داشته که نتیجه آن در کاهش تعداد مجوزهای پروانه بهره برداری نمود یافته است. دو فعالیت رادیو تلوزیون و وسایل ارتباطی و ساخت کاغذ و محصولات کاغذی به ترتیب در رتبه دوم و سوم به لحاظ بیشترین کاهش در تعداد مجوزهای بهره برداری در سال ۱۳۹۴ قرار داشته اند. بخشی از این کاهش به واسطه کاهش مجوزهای تأسیس صادره سال ۱۳۹۴ نیز به ترتیب به میزان ۱,۳ درصد و ۶,۳ درصد قابل توضیح است.

جذابترین رشته ها به لحاظ بیشترین سهم از تعداد مجوزهای بهره برداری محصولات غذایی آشامیدنی ساخت و محصولات لاستیک و پلاستیک می باشند که به ترتیب سهمی بالغ بر ۱۶ و ۱۲ درصد در سرمایه گذاری را به خود اختصاص داده اند.

ساخت مواد و محصولات شیمیایی، ساخت فلزات اساسی، سایر محصولات کانی غیر فلزی و محصولات فلزی فابریکی که عمدتاً منبع محور می باشند، رشته فعالیت هایی هستند که در رتبه های بعدی جذابترین رشته ها قرار گرفته اند. در مجموع این رشته فعالیت ها ۶۳ درصد از کل تعداد مجوزهای بهره برداری را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۳-۶. اشتغال و تشکیل سرمایه در مجوزهای بهره‌برداری و درصد تغییرات ۹۴-۱۳۹۳

واحد: میلیارد ریال

شرح	شرح فعالیت		درصد تغییرات		درصد اشتغال	
	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۴
سایر تجهیزات حمل و نقل	کامپیوتر و فعالیت‌های مربوطه	۰,۲۸	۱۳	۴۴۰۳,۸	۲۵	۲۳۵
	محصولات از توتون و تنباکو	۱۷۰	۱۵۵۴	۸۱۵,۵	۳۱۲	۶۷۳
	کک و فرآورده‌های حاصل از نفت	۳۲۲۶	۱۰۰۴	۲۱,۱	۵۳۰	۱۳۵,۶
	دباغی چم کف چمدان کفش	۲۰۳	۵۰۹	۱۵,۰۶	۱۰۳۷	۱۹۲۸
	چرب و محصولات چربی به جز مبل	۱۷۶۹	۴۳۹۲	۱۴۸,۳	۱۲۶۹	۲۰۴۹
	ماشین آلات دفتری و حسابداری	۲۶۲	۱۴۹	-۴۳	۹۲	۲۳
	ابزار پزشکی اپتی - دقیق ساعت	۲۸۶۹	۱۵۱۵	-۴۷,۲	۴۲۵	۱۹۹
	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	۹۸۰۸	۴۸۵۹	-۵۰,۵	۱۱۵۱	۶۶۶
	تولید انرژی	۶۸۳	۲۹۴	-۵۶,۹	۱۲۵۳	۷۴۱
	سایر تجهیزات حمل و نقل	۲۳۲۷	۷۲۲	-۶۹,۲	۳۰۸۴	۱۹۶۸
سایر تجهیزات حمل و نقل	کامپیوتر و فعالیت‌های مربوطه	۰,۲۸	۱۳	۴۴۰۳,۸	۲۵	۲۳۵
	محصولات از توتون و تنباکو	۱۷۰	۱۵۵۴	۸۱۵,۵	۳۱۲	۶۷۳
	کک و فرآورده‌های حاصل از نفت	۳۲۲۶	۱۰۰۴	۲۱,۱	۵۳۰	۱۳۵,۶
	دباغی چم کف چمدان کفش	۲۰۳	۵۰۹	۱۵,۰۶	۱۰۳۷	۱۹۲۸
	چرب و محصولات چربی به جز مبل	۱۷۶۹	۴۳۹۲	۱۴۸,۳	۱۲۶۹	۲۰۴۹
	ماشین آلات دفتری و حسابداری	۲۶۲	۱۴۹	-۴۳	۹۲	۲۳
	ابزار پزشکی اپتی - دقیق ساعت	۲۸۶۹	۱۵۱۵	-۴۷,۲	۴۲۵	۱۹۹
	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	۹۸۰۸	۴۸۵۹	-۵۰,۵	۱۱۵۱	۶۶۶
	تولید انرژی	۶۸۳	۲۹۴	-۵۶,۹	۱۲۵۳	۷۴۱
	سایر تجهیزات حمل و نقل	۲۳۲۷	۷۲۲	-۶۹,۲	۳۰۸۴	۱۹۶۸

مآخذ: دفتر آمار و فناوری داده‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت

پروانه اکتشاف با کاهش ۳۵ درصدی کمترین میزان کاهش را داشته است. کاهش ۴۱٫۵ درصدی پروانه‌های بهره‌برداری به دنبال کاهش قیمت‌های جهانی و کاهش سودآوری بخش معدن در سال ۱۳۹۴ قابل توجیه می‌باشد.

جدول ۴-۷. تعداد پروانه‌های بهره‌برداری و اکتشاف و مقایسه آن طی

سال‌های ۹۴-۱۳۹۳

عنوان	۱۳۹۳	۱۳۹۴	درصد تغییرات
پروانه اکتشاف	۱۰۲۰	۶۵۵	-۳۵
گواهی کشف	۸۹۶	۵۲۰	-۴۲
پروانه بهره‌برداری	۹۸۸	۵۷۸	-۴۱٫۵
مجوز برداشت	۱۲۶۳	۸۰۷	-۳۶٫۱

ماخذ: دفتر آمار و فراوری داده‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت

۴-۲-۱-۴. شهرک‌های صنعتی

بررسی آمار شهرک‌های صنعتی نشان می‌دهد تا پایان سال ۱۳۹۴ در مجموع ۳۷۱۲۰ واحد صنعتی در شهرک‌ها و نواحی صنعتی کشور به بهره‌برداری رسیده‌اند. ۲۸ درصد آنها در گروه صنایع فلزی، ۲۳ درصد گروه شیمیایی و ۱۷ درصد در گروه غذایی و آشامیدنی قرار داشته‌اند. از این تعداد ۳۰۰۳۵ واحد واحد صنعتی (معادل ۸۱ درصد کل واحدها) با اشتغال ۶۲۵٫۷ هزار نفر فعال می‌باشند که براساس بهره‌برداری ظرفیت تولید واقعی به شرح نمودار ۴-۳ فعالیت می‌نمایند.

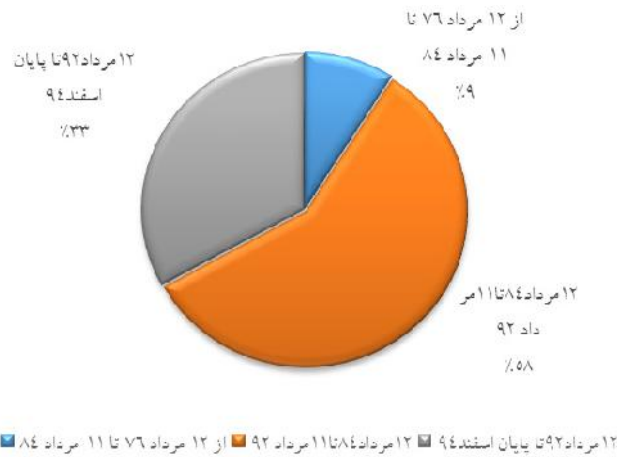
از مجموع ۳۷۱۲۰ واحد صنعتی به بهره‌برداری رسیده تعداد ۷۰۸۵ واحد صنعتی یعنی معادل ۱۹ درصد کل واحدها با اشتغال ۱۳۲٫۲ هزار نفر غیر فعال می‌باشند که سال تعطیلی و علت تعطیلی آنها به شرح موارد اشاره شده در نمودارهای ۴-۴ و ۴-۵ می‌باشد.

فصل ۴: عملکرد بخش صنعت از منظر تحولات عملکرد...

ماخذ: سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی.

نمودار ۴-۳. وضعیت واحدهای فعال به تفکیک راندمان

نمودار ۴-۴. وضعیت واحدهای غیرفعال به تفکیک سال غیرفعال شدن

تا پایان اسفند ۱۳۹۴

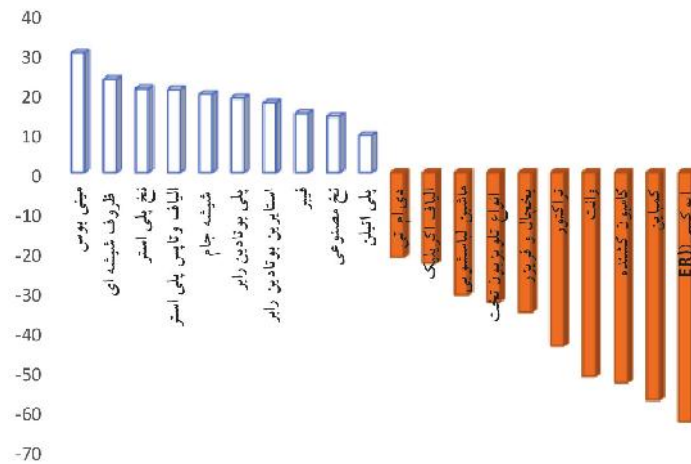
ماخذ: سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی

نمودار ۴-۵. وضعیت واحدهای غیرفعال به تفکیک علت تعطیلی تا پایان اسفند ۱۳۹۴

۲-۴- عملکرد رشته فعالیت‌های صنعتی برحسب محصولات منتخب

۲-۴-۱. تولید

تولید محصولات صنعتی و معدنی منتخب طی سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ نشان‌دهنده آن است که در دو رشته فعالیت مواد و محصولات شیمیایی (بوتادین رابر و استایرن بوتادین)، کانی‌های غیرفلزی (شیشه جام و ظروف شیشه‌ای) و نساجی (نخ پلی‌استر) بیشترین رشد تولید تجربه شده است. در مجموع محصولات شیمیایی در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ رشد ۲٫۵ درصدی را تجربه نموده‌اند. به لحاظ کاهش در تولید اپوکسی بیشترین کاهش را در میان تولیدات صنعتی تجربه کرده است. همچنین در رشته فعالیت‌های وسایل نقلیه موتوری (کمباین، کامیون کشنده، وانت و تراکتور به جز مینی بوس) و وسایل خانگی (یخچال و فریزر، انواع تلویزیون و ماشین لباسشویی) بیشترین کاهش رخ داده است.

ماخذ: دفتر فرآوری آمار و داده‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت

نمودار ۴-۶. درصد تغییرات تولید کالاهای منتخب سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳

در رابطه با تحلیل عملکرد تولید رشته فعالیت‌های برشمرده باید توجه نمود که ارقام رشد مثبت تجربه شده به واسطه ارقام تولیدی در سطح پایینی‌تری نسبت به سال ۱۳۹۳ قرار داشته است. بنابراین افزایش ۲۸۰ دستگاه مینی‌بوس و میدل‌باس در این سال به معنای رشد ۳۰ درصدی تلقی می‌شود ولی به لحاظ سطح تولید درخور توجه نیست. درخصوص کانی‌های غیرفلزی، شیشه جام و ظروف شیشه‌ای) در بخش شیشه جام در سال ۱۳۹۴ به دلیل خروج این محصول از فهرست کالاهای اولویت اول و خروج از دامنه الزامات قیمت‌گذاری تولید افزایش یافت. به منظور بررسی دلایل کاهش و افزایش تولیدات صنعتی می‌توان عمده این تغییرات را در سه دسته از مهمترین رشته فعالیت‌های صنعتی شامل محصولات شیمیایی، فلزات اساسی و کانی‌های غیرفلزی، کالاهای مصرفی بادوام شامل خودرو، لوزام خانگی و ... و صنایع غذایی و آشامیدنی و منسوجات به شرح ذیل بررسی نمود:

الف. محصولات شیمیایی، فلزات اساسی و کانی‌های غیرفلزی

در دسته اول صنایع مرتبط با محصولات شیمیایی، فلزات اساسی و کانی‌های غیرفلزی قرار دارند. در این طبقه‌بندی تقاضای این تولیدات عمدتاً از ناحیه بازارهای صادراتی و یا بخش ساختمان می‌باشد. برخی از عوامل بیرونی همچون کاهش قیمت نفت و مشتقات آن، باعث کاهش ارزش ذاتی فلزات اساسی در جهان شده که این امر با تأثیر بر قیمت‌های داخلی و صادراتی کاهش سودآوری و صادرات را در این رشته فعالیت‌ها را به دنبال داشته است. در این ارتباط صادرات رشته فعالیت ساخت مواد و محصولات شیمیایی ۸٫۵- درصد، فلزات اساسی ۱٫۸۷- درصد و کانی‌های غیرفلزی ۱۷٫۷۸- درصد کاهش نشان می‌دهد. از سوی دیگر کاهش قیمت نفت، کاهش فعالیت‌های عمرانی دولت را در نتیجه افزایش کسری بودجه در پی داشته است که این موضوع خود رکود در بخش ساختمان و در نتیجه صنایع وابسته به آن را به دنبال داشته است. با توجه به این موضوع که بسیاری از صنایع وابسته به ساختمان مرتبط با رشته فعالیت کانی‌های غیرفلزی است، علاوه بر کاهش قیمت‌های جهانی رکود در این بخش نیز بر کاهش تولیدات در این رشته فعالیت تأثیر داشته است. از مهمترین صنایع در این بخش می‌توان به صنعت فولاد اشاره نمود که با توجه به افزایش تولید آن در سال‌های اخیر^۱ تولید این محصول در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال قبل از آن ۰٫۶ درصد کاهش نشان می‌دهد، به نحوی که از ۱۶٫۸ میلیون تن به ۱۶٫۷ میلیون تن کاهش یافته است. تأثیرگذاری شرایط رکود بین‌المللی در صنعت فولاد (کاهش قیمت فولاد در چین، روسیه و اوکراین به عنوان اصلی‌ترین صادرکنندگان فولاد و از طرف دیگر اعمال قوانین و وضع تعرفه‌های ضد دامپینگ در سایر کشورهای تولیدکننده فولاد) به همراه مشکلات ناشی از رکود در بازار مسکن و کاهش طرح‌های عمرانی، کاهش تولید در این صنعت را در پی داشته است.

۱. بر اساس گزارش ماهانه انجمن جهانی فولاد تولید فولاد خام در کشور در سال ۱۳۸۹ حدود ۱۵ درصد و در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ حدود ۸ درصد بوده است.

تولید سیمان به عنوان یکی از مهمترین کانی‌های غیرفلزی که ایران به عنوان یکی از بزرگترین صادرکنندگان آن نیز به شمار می‌رود، در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال قبل از آن کاهش ۱۱٫۵ درصدی داشته است. علاوه بر این کاهش ۱۹ درصدی صادرات نیز در بازار این محصول به چشم می‌خورد که عمدتاً به دلیل از دست رفتن بازار عراق بوده است. انباشت بی‌سابقه مازاد تولید به جهت کاهش فعالیت‌های ساخت‌وساز و پروژه‌های عمرانی کشور و محدودیت مقرر بر حجم صادرات سیمان از سوی دولت عراق برای واردات سیمان از کشور، از مهمترین عوامل بوده است. در خصوص محصولات پتروشیمی نیز علی‌رغم رشد ۱۰٫۶ درصدی تولید این محصولات در سال ۱۳۹۳، در سال ۱۳۹۴ تنها ۲٫۵ درصد رشد در تولید رخ داده است که عمدتاً هم از ناحیه مواد پلیمری بوده است. در این سال مواد پلیمری رشد ۵٫۲ درصدی و مواد شیمیایی رشد ۲٫۲ درصدی را تجربه کرده‌اند. مهمترین عوامل در استفاده نکردن از ظرفیت خالی مجتمع‌ها و رشد محدود در این بخش را می‌توان به افزایش مصارف بین واحدی یا میان مجتمعی و همچنین نارسایی کیفیت ساخت تجهیزات، نارسایی دانش فنی کسب شده، کمبود خوراک و یا سایر افزودنی‌ها و کاتالیست‌ها و نیز دیگر عوامل مانند نارسایی‌های آموزشی نسبت داد.

جدول ۴-۸. مقایسه تولید و صادرات محصولات منتخب در سال ۱۳۹۳-۹۴

صادرات (میلیون تن)			تولید (میلیون تن)			
درصد تغییرات	۱۳۹۴	۱۳۹۳	درصد تغییرات	۱۳۹۴	۱۳۹۳	
۱۲۹	۳٫۹	۱٫۷	-۰٫۶	۱۶٫۷	۱۶٫۸	فولاد خام
-۱۹	۱۵٫۳	۱۸٫۹	-۱۱٫۵	۵۸٫۸	۶۶٫۶	سیمان
-۴٫۹	۱۵٫۳	۱۶٫۱	۲٫۵	۴۸	۴۶٫۸	محصولات پتروشیمی

ماخذ: وزارت صنعت، معدن و تجارت، گزارش ماهانه انجمن فولاد و انجمن سیمان ایران

ب. کالاهای مصرفی بادوام

طبقه دوم صنایع کالاهای مصرفی بادوام، خودرو و لوازم خانگی است که عمده مصرف‌کنندگان آن بازارهای داخلی است. عمده دلیل کاهش در تولید این کالاها را می‌توان در سمت تقاضا بررسی نمود. با توجه به کاهش قدرت خرید مصرف‌کنندگان از سال ۱۳۹۱ در پی شوک ارزی و همچنین وجود نااطمینانی‌ها پس از مذاکرات هسته‌ای و برجام تقاضای داخلی برای بسیاری از تولیدات مصرفی و بادوام کاهش یافت.

جدول ۴-۹. مقایسه تولید و صادرات محصولات منتخب در سال ۹۴-۱۳۹۳

واحد: هزار دستگاه

عنوان	۱۳۹۳	۱۳۹۴	درصد تغییرات	سهم بازار داخلی
خودرو	۱۱۳۱	۹۷۶	-۱۳,۷	۹۶
لوازم خانگی	۱۳,۲	۱۱,۹	-۹,۷	۷۵

ماخذ: وزارت صنعت، معدن و تجارت

در این بین وسایل نقلیه موتوری شامل کمباین، وانت، تراکتور و سواری در مجموع کاهش قابل توجهی در میزان تولید انواع خودرو داشته‌اند. حدود ۹۶ درصد از نیاز خودروی کشور از طریق تولید داخل تأمین می‌شود. کاهش قدرت خرید مصرف‌کنندگان از یک سو و همچنین انتظارات ناشی از کاهش قیمت خودرو پس از عملی شدن برجام از سوی دیگر باعث مشکلاتی در سمت تقاضای این محصولات شد. از این رو کاهش تقاضا در این بخش باعث شد بخش اعظمی از شرکت‌های خودروسازی در نیمه نخست سال ۱۳۹۴ با کاهش فروش روبرو شوند و سود آوری منفی را تجربه کنند. در این خصوص نیز تمهیداتی از سوی وزارت صنعت، معدن و تجارت برای تحریک طرف تقاضا به صورت پرداخت وام به خریداران انجام گرفت. همچنین در سمت عرضه نیز مشکلاتی همچون کمبود منابع مالی و عدم دسترسی به نقدینگی از مواردی بود که بر عملکرد شرکت‌های خودرو ساز مؤثر بوده است که در نهایت کاهش ۱۳,۷ درصدی تولید را به دنبال داشت.

به دلیل وابستگی بسیاری از صنایع به صنعت خودرو صنایع فولاد، آلیاژها، ورق، آلومینیوم، رنگ و مواد وابسته، پلیمرها و بسیاری از صنایع دیگر این کاهش در عرضه و تولید بر عملکرد این صنایع نیز تأثیرگذار بوده است. به عنوان مثال تولید کالای فولاد خام منفی ۰٫۶ درصد و محصولات فولادی منفی ۷٫۳ درصد کاهش داشته‌اند. البته علاوه بر رکود در بخش صنعت خودرو با توجه به این که عمده صنایع وابسته به خودرو به لحاظ طبقه‌بندی در دسته فلزات اساسی قرار دارند، بخشی از این کاهش نیز در نتیجه افت قیمت جهانی فلزات اساسی تحلیل می‌شود.

تولید لوازم خانگی با دارا بودن سهم ۷۵ درصدی از بازار داخل طی سال ۱۳۹۴ با کاهش تولید ۹٫۷ درصدی روبه‌رو بوده است. کاهش تقاضای داخلی مهمترین عامل در کاهش تولید برای این محصولات به شمار می‌رود. همچنین حاشیه سود قابل توجه کالای قاچاق برای عرضه‌کنندگان در لوازم خانگی از مواردی است که بر بازار این محصول تأثیرگذار است.

ج. صنایع غذایی و آشامیدنی و منسوجات

صنایع غذایی و آشامیدنی و منسوجات در طبقه سوم قرار می‌گیرد که عمدتاً مبتنی بر محصولات کشاورزی و عمده تقاضای این محصولات از سمت بازارهای داخلی است. با این حال در سال ۱۳۹۴ به دلیل افزایش قیمت محصولات کشاورزی بسیاری از این صنایع با افزایش هزینه‌ها و در نتیجه کاهش سودآوری مواجه بوده‌اند.

در مجموع عملکرد تولیدات صنعتی نشان می‌دهد که نسبت تولیدات با رشد منفی بسیار بیشتر از تولیدات با رشد مثبت بوده است. از مهمترین دلایل کاهش تولید علاوه بر موارد مطرح شده در سمت عرضه و تقاضای محصولات صنعتی می‌توان به شرایط نامساعد محیط کسب و کار اشاره نمود. در این ارتباط، بی‌تعهدی شرکت‌های دولتی به پرداخت دیون خود، به عنوان یکی از نامساعدترین مؤلفه‌های فضای کسب و کار از سوی فعالان اقتصادی اعلام شده است. سایر مؤلفه‌ها از جمله دریافت تسهیلات از بانک‌ها و ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی

و وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های دولتی نیز از مهمترین مشکلات از سوی بنگاه‌های تولیدی اعلام شده‌اند.^۱

۲-۲-۴. صادرات و واردات صنعتی

الف. صادرات

میزان صادرات به تفکیک رشته فعالیت در سال ۱۳۹۴ نشان می‌دهد محصولات پتروشیمی با داشتن سهمی حدود یک سوم از کل صادرات، محرک رشد صادرات صنعتی کشور است. این محصولات بالغ بر ۱۰۱۴۹٫۳ میلیون دلار (سهم ۳۶ درصدی) از کل صادرات غیرنفتی را تشکیل می‌دهند. اگرچه صادرات آن به لحاظ ارزشی نسبت به سال ۱۳۹۳ حدود ۵٫۶ درصد کاهش داشته است.^۲

ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای نیز با داشتن ارزش سهم ارزشی معادل ۶۹۵۴٫۸ میلیون دلار (سهم ۲۵ درصدی) در رتبه دوم صادرات غیرنفتی قرار گرفته‌اند. صادرات این محصولات نیز نسبت به سال ۱۳۹۳ در حدود ۵ درصد کاهش داشته است. بر این اساس باید عنوان داشت بیشتر از نیمی از صادرات صنعتی کشور مبتنی بر صادرات محصولات منبع محور بوده که بر پایه مزیت‌های طبیعی کشور شکل گرفته است. ساخت فلزات اساسی با مقدار ارزشی ۳۲۸۶٫۶ میلیون دلار (سهم ۱۱ درصدی)، ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی با مقدار ارزشی ۳۲۸۶٫۶ میلیون دلار (سهم ۶٫۳ درصدی) در رتبه‌های سوم و چهارم صادرات قرار گرفته‌اند.

به لحاظ مقایسه مقدار ارزشی صادرات در سال ۱۳۹۴ و ۱۳۹۳ رشته فعالیت ساخت کاغذ و محصولات کاغذی با رشد ۱۳٫۳ درصدی نسبت به سال گذشته بیشترین افزایش در صادرات را داشته‌اند. رشته فعالیت‌های ساخت رادیو و تلویزیون و وسایل ارتباطی و چرم حتی با وجود کاهش وزنی به ترتیب به میزان ۲۰ درصد و ۱۸٫۹ درصد، به

۱. ارزیابی محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۴، مرکز پژوهش‌های مجلس

۲. آمار صادرات و واردات در این قسمت از سایت هماهنگ وزارت صنعت، معدن و تجارت دریافت شده است.

لحاظ ارزشی به ترتیب ۱۰ درصد و ۶ درصد رشد داشته‌اند. رشته فعالیت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی نیز در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ به میزان ۳,۳ درصد افزایش در صادرات را تجربه نموده است.

جدول ۴-۱۰. مقایسه صادرات بخش صنعت و معدن به تفکیک کدهای ایسیک

در سال ۱۳۹۳-۹۴

تغییرات صادرات نسبت به سال قبل	۱۳۹۴		۱۳۹۳				
	تغییرات ارزشی - درصد	تغییرات وزنی - درصد	مبلغ (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)			مبلغ (میلیون دلار)
۱۳,۳	۱۵,۳	۴۷,۶	۴۶,۱	۴۲	۴۰	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی	تجهیزات الکتریکی
۱۰,۰	-۲۰,۰	۴۲,۹	۰,۸	۳۹	۱	ساخت رادیو، تلویزیون و وسایل ارتباطی	
۶,۰۱	-۱۸,۹۱	۲۰۷,۷	۲۲,۷	۱۹۶	۲۸	دباغی و پرداخت چرم؛ ساخت چمدان، کیف دستی، زین و براق و انواع پاپوش	
۳,۳	-۲۰	۴۶,۵	۱,۲	۴۵	۱	ساخت ابزار پزشکی، ابزار اپتیکی و ابزار دقیق، ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	
-۱,۸۷	۱۱,۲۳	۳۲۸۶,۶	۴۴۶۸,۴	۳۳۴۹	۴۰۱۷	ساخت فلزات اساسی	
-۳۰,۵۱	-۲۳,۸۷	۳۳۴,۸	۱۷۳,۷	۴۸۲	۲۲۸	ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	تجهیزات کامپیوتر
-۴۶,۷	-	۱,۶	۰,۱	۳	۰	ساخت محصولات از توتون و تنباکو	
-۶۰,۰	-	۰,۴	۰,۱	۱	۰	ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی	
-۵۱,۳	-۲۳,۶	۲۷,۳	۸,۴	۵۶	۱۱	ساخت مبلمان، مصنوعات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
-۸۸,۲	-۹۲,۰	۱۰,۴	۴,۰	۸۸	۵۰	ساخت سایر تجهیزات جایجایی طبقه بندی نشده در جای دیگر	

ماخذ: سامانه وزارت صنعت، معدن و تجارت

بیشترین کاهش در صادرات نیز در رشته فعالیت‌های ساخت سایر تجهیزات جابجایی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر (۸۸٫۲ درصد)، ساخت مبلمان، مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر (۵۱٫۳ درصد)، ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی (۶۰ درصد)، ساخت محصولات از توتون و تنباکو (۴۶٫۷ درصد) و ساخت محصولات فلزی فابریکی به جز ماشین‌آلات و تجهیزات (۳۰٫۵ درصد) اتفاق افتاده است.

ب. واردات

در سال ۱۳۹۴ بیشترین واردات به لحاظ ارزشی در ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده به مقدار ۶۹۹۹ میلیون دلار (سهم ۱۹ درصدی) بوده است. با این حال واردات در این رشته فعالیت در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۳ در حدود ۲۱ درصد کاهش داشته است. ساخت مواد و محصولات شیمیایی با مقدار ۵۸۶۹ میلیون دلار (سهم ۱۶ درصدی) در رتبه دوم از واردات قرار دارد که واردات این محصولات نیز ۱۹ درصد کاهش را نسبت به سال قبل نشان می‌دهد.

بیشترین افزایش در واردات محصولات صنعتی مربوط به ساخت پوشاک با ۱۱۴ درصد افزایش، ساخت ابزار پزشکی و اپتیکی ۴٫۵ درصد افزایش و ساخت محصولات از توتون و تنباکو ۳٫۴ درصد افزایش بوده است.

بیشترین کاهش نیز در رشته فعالیت‌های ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای (۵۶ درصد)، ساخت رادیو، تلویزیون و وسایل ارتباطی (۳۴ درصد) و مواد غذایی و آشامیدنی (۳۳٫۲ درصد) و ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی (۳۰٫۷ درصد) اتفاق افتاده است. بخشی از این کاهش در واردات به دلیل کاهش تقاضای مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای برای تولید به دلیل کاهش تقاضا برای کالاهای نهایی در این محصولات همچون لوزام خانگی بوده است.

جدول ۴-۱۱. مقایسه واردات بخش صنعت و معدن به تفکیک کدهای ایسیک در سال ۹۴ - ۱۳۹۳

تغییرات صادرات نسبت به سال قبل	۱۳۹۴		۱۳۹۳			
	تغییرات ارزشی	تغییرات وزنی	مبلغ (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)		مبلغ (میلیون دلار)
۱۱۴٫۲	۲۰۰	۱۵	۳	۷	۱	ساخت پوشاک، عمل آوردن و رنگ کردن پوست
۴٫۵	۴٫۰	۱۲۷۶	۲۶	۱۲۲۱	۲۵	ساخت ابزار پزشکی، ابزار آبتیکی و ابزار دقیق، ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت
۳٫۴	۳٫۴	۱۸۳	۳۰	۱۲۷	۲۹	ساخت محصولات از توتون و تنباکو
-۱٫۰	۱۱٫۳	۷۱۴	۱۵۴۲	۷۲۱	۱۳۸۷	ساخت چوب و محصولات چوب و چوب‌پنبه، به استثنای مبلمان، ساخت کالاهای تزئینی و مواد مصرفی
-۵٫۵	-۱۶٫۶	۵۴۱	۵۹	۵۷۳	۷۱	ساخت سایر تجهیزات جایگاهی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
-۳۰٫۰	-۲۶٫۰	۲۶۱۳	۲۲۳	۵۱۶۵	۵۷۲	ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
-۳۰٫۷	-۱۷٫۵	۹۱۳	۳۳	۱۳۱۸	۴۰	ساخت ماشین‌آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی
-۳۳٫۲	-۲۹٫۳	۳۸۹۱	۴۲۷۸	۵۸۲۵	۶۲۶۵	ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
-۳۳٫۹	-۳۲٫۴	۱۵۴۸	۴۶	۲۳۴۲	۶۸	ساخت رادیو، تلویزیون و وسایل ارتباطی
-۵۶٫۰	-۴۹٫۱	۲۲۷	۵۵۴	۵۶۲	۱۸۸۷	ساخت کک، فرآورده‌های حاصل از تصفیه نفت و سوخت‌های هسته‌ای

منبع: سایت وزارت صنعت، معدن و تجارت

